

BRATISLAVA, HLAVNÉ MESTO SLOVENSKEJ REPUBLICKY: POTENCIÁL, DLHODOBÉ TRENDY A SCENÁRE VÝVOJA

Pavol Korec

*Katedra humánnej geografie a demogeografie, Univerzita Komenského v Bratislave,
Prírodovedecká fakulta, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava 4*

Abstract: The main objective of the submitted paper is to present some long-term trends and scenarios concerning development of Bratislava, the capital city of Slovakia. The initial part of the report concentrates on evaluation of internal city potential, i. e. present stage of basic attributes describing urban structure of the city (economic base, socio-demographic structure, functional and spatial structure, environmental quality, etc.) has been confronted here with expected impact of new factors. The following part of this report analyses external potential of Bratislava, i. e. position of the city in the system of European cities has been rated here. The final part of the paper shows the most presumable development trends of Bratislava city with respect to its internal and external potentials.

Key words: key function of the city, city's economic base, development potential, long term trends and scenarios

1. ÚVOD A EXPOZÍCIA PROBLÉMU

Radikálna transformácia široko chápanej urbánnej štruktúry Bratislavy bola po roku 1989 generovaná predovšetkým dvomi faktormi. Ako prvý možno uviesť zmenu politického systému Československa z totalitného na demokratický a s tým úzko súvisiacu zmenu centrálne riadenej ekonomiky na trhových. Zmeny urbánnych štruktúr veľkých slovenských miest boli po roku 1989 vyvolané predovšetkým vládou zavedenými reformami smerujúcimi k etablovaní „kapitalistického systému“ života v štáte. Tento systém je založený práve na pluralistickej demokracii a trhovovo orientovanej ekonomike. Súčasne s týmito zmenami prebieha spontánna transformácia sociálneho a

kultúrneho prostredia, pre ktorú je typické zvyšovanie významu ekonomických kritérií na úkor politických. Druhým, nemenej dôležitým faktorom je skutočnosť, že Bratislava sa od 1. januára 1993 stala hlavným mestom samostatného štátu Slovenskej republiky. Vznik Slovenskej republiky priniesol Bratislave kľúčovú funkciu (key function) štatút hlavného mesta samostatného štátu, čím bolo automaticky vyvolané posilnenie terciálneho a kvartérneho sektoru v ekonomickej báze mesta. Obchod, maloobchod i podnikanie (retail and business), služby a finančníctvo expandovali významne ihneď a potom aj aktivity spojené s politickou, administratívnou a kultúrnou funkciou Bratislavy. Podľa práce DOSTÁL, HAMPL (1994) dlhodobé perspektívy vývoja ekonomickej bázy mesta sú spojené hlavne so spomínanou kľúčovou funkciou, t.j. riadiacou a organizačnou dominanciou, resp. kontrolou nad určitým, územím. S uvedeným hodnotením významu kľúčovej funkcie mesta pre vývoj ekonomickej bázy mesta je potrebné súhlasiť.

Môžeme konštatovať, že Bratislava sa s kľúčovou funkciou samostatného štátu „stretáva“ 1. januára 1993 prakticky prvýkrát vo svojej histórii. V minulosti bola „len“ administratívnym centrom stolice, župy, veľžupy, kraja alebo okresu, ako v rámci Habsburskej ríše, resp. Rakúsko-Uhorska, tak aj v rámci Československa. Námitky k uvedenému konštatovaniu by mohli byť vznesené predovšetkým k trom obdobiam jej vývoja. K 16. až 18. storočiu, keď boli v dôsledku obsadenia časti Uhorska Turkami prenesené niektoré funkcie hlavného mesta Uhorska z Budína do Bratislavy, k obdobiu 6 rokov druhej svetovej vojny (1939 – 1945), keď bola Bratislava hlavným mestom samostatného Slovenského štátu a k obdobiu federatívneho usporiadania Československej socialistickej republiky v rokoch 1969 – 1989, keď bola Bratislava hlavným mestom Slovenskej socialistickej republiky. Predpokladám, že nie je potrebné vysvetľovať, čím sa odlišuje pozícia Bratislavy vo vzťahu k územiu, ktoré riadi a organizuje dnes v porovnaní s jej pozíciou k Slovensku v troch uvádzaných obdobiach.

Krátko po roku 1993, možno povedať už od roku 1990, sa veľmi diskutovanou otázkou našej spoločnosti stali regionálne disparity, založené predovšetkým na nerovnomernom ekonomickom rozvoji jednotlivých regiónov. Tieto disparity už dávno nadobudli charakter sociálnych nerovností. Najčastejšie sa poukazuje na rozdiely medzi Bratislavou, prípadne regiónom Bratislavy (Bratislavským krajom) a ostatnými regiónmi Slovenska. Dnes sa už stalo klišé tvrdenie o regionálnom vzorci Slovenska: „Od Bratislavy na východ sa miera nezamestnanosti zvyšuje (možno dodať do nedozerných výšok), prudko klesá objem priamych zahraničných investícií, možnosti ekonomického rozvoja sú komplikovanejšie, nové pracovné príležitosti sa vytvárajú oveľa zložitejšie, a teda možnosť nájsť zamestnanie sa znižuje atď.“ Veľmi dobre sú každému známe štatistické informácie porovnávajúce úroveň regionálneho rozvoja Bratislavy (regiónu Bratislavy) s ostatnými regiónmi Slovenska (KOREC, KOVÁČIKOVÁ, ROCHOVSKÁ, 2001). Taktiež sú všeobecne akceptované dôvody uvedeného stavu: (ne)schopnosť regiónov reagovať na štrukturálne zmeny v ekonomike, podrozvinutá komunikačná (vrátane dopravnej) a technická infraštruktúra, špecifické podmienky geografického prostredia Slovenska, výsledky súťaže regiónov na trhu zahraničných investícií, geografická poloha a z toho vyplývajúca atraktivita regiónov, diferenciácia sociálno-demografickej štruktúry, všeobecne ľudského potenciálu, nízke možnosti migrácie oby-

vateľstva, výhody Bratislavy vyplývajúce zo štatútu hlavného mesta štátu i iné. Z nášho pohľadu sa však pri vysvetľovaní rozdielov medzi regiónom Bratislavy a ostatnými regiónmi Slovenska málo akcentujú štyri nasledujúce faktory, ktoré sú jednoznačne v pozadí samotnej (úspešnej?) transformácie ekonomickej bázy Bratislavy: Bratislava má veľký potenciál pre medziinštitucionálne „face-to-face“ kontakty (1); Bratislava disponuje špecializovanou informačnou bázou nevyhnutnou pre podnikateľské aktivity (2); v Bratislave je veľmi blízko k vláde a jej administratíve, teda k orgánom, ktoré majú ďalekosiahle rozhodovacie kompetencie (3); a Bratislava má vysokú úroveň spojitosti, dobré možnosti komunikácie (informačnej, dopravnej i finančnej) s ostatnými európskymi centrami, obyčajne hlavnými mestami štátov, nehľadiac na skutočnosť, že sú pre ňu obyčajne aj konkurentmi (4).

Aktívne scenáre a dlhodobé trendy vývoja všetkých postkomunistických miest by mali byť založené na analýze ich interného a externého potenciálu, ktoré determinujú ich miesto v regionálnej štruktúre štátu i širšieho európskeho priestoru, majú výrazný vplyv na transformáciu ekonomickej bázy mesta, a v konečnom dôsledku sa podieľajú na vytváraní, resp. prerozdeľovaní pracovných príležitostí. V prípade Bratislavy, pri zohľadňovaní vplyvov politických, ekonomických a sociálnych zmien po novembri 1989, je možné postupovať takto:

1. Konfrontovať súčasné základné atribúty urbánnej štruktúry Bratislavy (ekonomická báza mesta, funkčno-priestorová štruktúra, sociálno-demografická štruktúra, kvalita životného prostredia a iné) s očakávaným vplyvom nových faktorov. V Slovenskej republike ešte stále neboli ukončené niektoré procesy nevyhnutné pre rozvoj trhovej ekonomiky, resp. vytvorenie trhového prostredia všeobecne (prijímanie ekonomických zákonov, legislatívne úpravy, privatizácia dôležitých podnikov, dobudovanie informačnej, dopravnej a technickej infraštruktúry a iné). Na Slovensku, vrátane regiónu Bratislavy, sa v jeho ekonomike a následne aj v regionálnej (urbánnej) štruktúre, až v súčasnosti začínajú plne prejavovať dôsledky procesu globalizácie. Inými slovami povedané, v prípade Bratislavy je stále aktuálne hodnotenie rozvojového potenciálu mesta.
2. Oceniť dnešnú pozíciu Bratislavy v systéme európskych, minimálne v systéme stredo-európskych miest a pokúsiť sa indikovať očakávané trendy vývoja európskej siete miest. Možnosti mesta vyplývajúce z jej pozície v systéme európskych miest môžeme v zmysle tejto práce považovať za jeho sekundárny potenciál. Vzhľadom na mieru (ne)završenia procesov transformácie je určitým paradoxom, že v strednej a východnej Európe, z pochopiteľných dôvodov viac v strednej Európe, sú už dnes aktuálnejšie otázky, ktoré sa sústreďujú na hľadanie pozície jednotlivých miest v novo sa formujúcej Európe, než otázky smerujúce k výskumu procesov transformácie. Nie je to však nič neočakávané, keďže v posledných 2 – 3 rokoch nadobudol proces rozširovania Európskej únie o krajiny strednej a východnej Európy konkrétnejšie kontúry. Treba však poznamenať, že prijatie alebo neprijatie tej-ktorej krajiny do Európskej únie je dôležitým limitom určujúcim pozíciu jej miest v budúcnosti. V prípade Bratislavy, vzhľadom na jej funkcie a polohu, má uvedená poznámka dvojnásobný význam.

3. Indikovať, odhadnúť, najpravdepodobnejšie vývojové trendy Bratislavy založené, ako na hodnotení jej rozvojového (interného) potenciálu, tak aj na hodnotení možností mesta v kompetícii s ostatnými mestami strednej Európy (najmä Viedňou, Prahou, Budapešťou, Varšavou, Brnom a Györom; externého potenciálu).

2. INTERNÝ POTENCIÁL BRATISLAVY, NIEKOĽKO POZNÁMOK K JEHO HODNOTENIU

Hodnotenie vnútorného potenciálu mesta vo vzťahu k jeho ďalšiemu vývoju je časťou témou urbánnych štúdií, ktoré boli napísané po roku 1989 (MUSIL, ILLNER 1994, FALŤAN 1997, ENYEDI 1998, DOSTÁL, HAMPL 2000, VAISHAR 2000 a iné). Nie je cieľom tohto príspevku diskutovať o teoreticko-metodologických otázkach definovania pojmu vnútorný potenciál mesta, prípadne rozvojový potenciál mesta. Chápanie tohto pojmu je medzi geografmami v zásade jednotné. Určité nejasnosti sú však spojené s jeho kvantitatívnym vyjadrením, resp. ukázaním miery jeho vplyvu na rozvoj mesta.

V súvislosti s hodnotením možnosti ďalšieho rozvoja Bratislavy je vhodné analyzovať vnútorný potenciál mesta podľa jeho parciálnych rozvojových potenciálov. Za najdôležitejšie z nich môžeme považovať:

1. **Polohový potenciál.** V novom politickom usporiadaní Európy po roku 1989 sa Bratislava „presunula“ z okrajovej polohy do centrálnej v rámci európskeho politického, ekonomického a spoločenského priestoru. Prvé práce na túto tému sa objavili hneď začiatkom 90. rokov 20. storočia (DOSTÁL, HAMPL 1992, KOREC, GALASOVÁ 1994, PAULOV 1996 a iné). Pri hlavných mestách štátov nachádzajúcich sa v západnej časti bývalého socialistického bloku zvláštny význam získava moment „bránovej polohy“ mesta (MUSIL, ILLNER 1994, DRBOHLAV, SÝKORA 1996, KOREC, SMATANOVÁ 2000). Veľmi podrobne sú možnosti rozvoja Bratislavy spojené s novou polohou mesta zhodnotené v práci Korec, Smatanová (2000). Osobitný význam získa geografická poloha Bratislavy v nadväznosti na existujúcu, resp. budovanú dopravnú (komunikačnú) infraštruktúru.
2. **Demografický potenciál.** V prípade Bratislavy veľmi pozitívne vyznieva hodnotenie jednak samotného počtu obyvateľov (žije tu 8,0% obyvateľov Slovenska), jednak jeho kvalitatívnych ukazovateľov (veková štruktúra, vzdelanostná štruktúra, mobilita a iné). Demografický potenciál Bratislavy spĺňa vysoké požiadavky, ktoré naň kladú nové progresívne odvetvia ekonomickej bázy mesta. Prakticky vo všetkých štúdiách venovaných regionálnemu rozvoju štátov strednej a východnej Európy sa kľúčová úloha prisudzuje práve ľudskému potenciálu regiónov.
3. **Ekonomický potenciál.** Ako dôsledok predchádzajúceho extenzívneho ekonomickeho vývoja (vývoja v období 1948 – 1989) sa stali vedúcimi odvetviami ekonomickej bázy Bratislavy odvetvia sekundárneho sektora, priemysel a stavebníctvo. Zvlášť priemysel mal v Bratislave na konci socialistického vývoja silnú pozíciu. Po-

zitivnu úlohu pri rozvoji priemyslu zohrávala výhodná dopravno-geografická poloha Bratislavy a vplyv európskeho veľtoku Dunaj. Pripomenúť treba fakt, že na konci komunistického obdobia vývoja v roku 1989 boli niektoré priemyselné závody moderné, ako z pohľadu zamerania výroby, tak aj z hľadiska technológie. Uvedené fakty, v spojení s aktívnou účasťou zahraničného kapitálu nás oprávňujú k záveru, že priemyselný charakter Bratislavy je fixovaný na dlhší čas. Dominantnými odvetviami priemyslu sa v uplynulých desiatich rokoch stali automobilový priemysel, petrochémia, výroba potravín a pochutín, elektrotechnický priemysel a tlačiarenská a vydavateľská činnosť. Ako už bolo spomínané v úvode tohto príspevku, vývojové procesy po roku 1989 stimulovali v meste prudký rozvoj terciérneho a kvartérneho sektora v jeho ekonomickej báze. V priebehu uplynulých desiatich rokov dominantnú pozíciu získali obchod a podnikanie, maloobchod, služby a finančný sektor. Podiel zamestnaných v nevýrobných aktivitách z celkového počtu počtu pracovných príležitostí na území Bratislavy sa zvýšil z necelých 55% v roku 1985 na viac ako 75% v roku 2000. Priaznivý demografický potenciál a dobre rozvinutá univerzitná a vedecko-výskumná báza mesta podporujú kreovanie nových odvetví terciérneho a kvartérneho sektora, čo má priame pozitívne dôsledky na zlepšovanie sociálnej a celej urbánnej štruktúry mesta. Detailné hodnotenie vývoja ekonomickej bázy mesta po roku 1989 aj s ukázaním dôsledkov tohto vývoja na priesorovú štruktúru je urobené v práci Korec (v tlači).

4. **Priestorový potenciál.** Priestor, jeho kvantitatívne i kvalitatívne charakteristiky, je všeobecne považovaný za dôležitý zdroj rozvoja mesta. Pri úvahách o dlhodobých trendoch vývoja je dôležité zaoberať sa nielen charakteristikami územia vo vnútri katastrálnych hraníc mesta, ale aj priestorom v jeho širšom zázemí. Aglomerovaním okolitých obcí v roku 1972 sa súčasťou mesta stali, okrem iných, rozsiahle rovinaté územia – poľnohospodársky využívané plochy, ktoré dnes predstavujú atraktívny priestor pre typicky mestské funkcie. Vtiahnutie tohto územia do intenzívnejších vnútrómestských vzťahov je dnes aktuálne jednak vzhľadom na vyčerpávanie priestorových rezerv v už urbanizovanej časti mesta, jednak v nadväznosti na dokončovanie výstavby diaľničných pŕieťahov cez územie mesta (KOREC, KOVÁČIKOVÁ, 2000). Širšie zázemie mesta, aj napriek bezprostrednej blízkosti štátnej hranice, možno z hľadiska rozvojových potrieb Bratislavy hodnotiť takisto pozitívne.
5. **Kultúrno-spoločenský potenciál.** Vzhľadom na svoju polohu na styku slovanského, germánskeho a maďarského etnika, ako aj vzhľadom na doterajší historický vývoj má Bratislava pozoruhodné kultúrne hodnoty. FALŤAN (1997) hovorí o kultúrnom rozmere „genius loci“ mesta, pričom tento rozmer považuje za dôležitý atribút rozvojového potenciálu Bratislavy. V súčasnosti prebiehajúcich integračných procesoch v Európe, môže zohrať kultúrno-spoločenský potenciál dôležitú úlohu pri rozvoji mesta, resp. v hľadaní si pozície Bratislavy v regionálnej štruktúre širšieho stredo európskeho priestoru.
6. **Prírodný potenciál.** Región Bratislavy má dobrý základný potenciál prírodných zdrojov (zdroje pitnej i priemyselnej vody, bonitné pôdy, vhodnú klímu, zaujímavú

flóru i faunu). Rozsiahle komplexy lesov Malých Karpát a lužných lesov Dunaja, ale aj prírodné zaujímavosti Podunajskej a Záhorskej nížiny ponúkajú celý rad možností oddychu a rekreácie orientovaných k prírode, pričom pre urbanistov a architektov predstavujú príhodné prvky pre tvorbu mestskej krajiny.

DOSTÁL, HAMPL (2000) hodnotia vo svojej práci rozvojový potenciál 11 najväčších miest Českej republiky podľa troch kvalitatívnych aspektov: vzdelanostnej úrovne, ekonomického potenciálu a geografickej makropohy. Zaujímavosťou ich hodnotenia je skutočnosť, že dvomi základnými ukazovateľmi ekonomického potenciálu sú podiel terciérneho sektora z celkového počtu pracovných príležitostí v meste a podiel finančného sektora, ktorý indikuje významnosť kvartérneho sektora. Na dobrú pozíciu týchto dvoch ukazovateľov v zamestnaneckej štruktúre Bratislavy poukazuje v už spomínanej práci KOREC (v tlači).

3. EXTERNÝ POTENCIÁL BRATISLAVY, NAČRTNUTIE PROBLÉMU

Vývoj Európy po roku 1989 spôsobený politickými zmenami v štátoch „sovietskeho bloku“ vyvolal, predovšetkým z pohľadu týchto štátov, procesy rušiace hranice národných ekonomík. Politické zmeny umožnili nástup internacionalizácie a globalizácie ekonomík štátov strednej a východnej Európy. Možnosť prakticky voľného pohybu osôb, informácií, financií a tovaru cez hranice štátov má za následok aj významné zmeny široko chápaných národných kultúr. Ako uvádza vo svojej práci VAISHAR (2000), tento vývoj sa pochopiteľne priamo dotýka aj miest, najmä dôležitých centier štátov, ktoré sú konfrontované s dôležitou otázkou ich budúcej funkcie (-ii) a prosperitou všeobecne. Významné sídelné a hospodárske centrá prestali byť chránené vzdialenosťou, politickými a štátnymi hranicami, ako aj informačnými bariérami pred konkurenciou ostatných miest. Ako hovorí spomínaný autor, „mestá sa musia vyrovnávať s novou realitou a hľadať si svoje miesto nielen v národnom, ale prinajmenšom v kontinentálnom systéme osídlenia“.

Hodnotenie systému sídiel v mierke Európy, resp. jej časti, nie je až takou častou témou geografických prác, ako niektoré iné problémy urbánneho vývoja. Z pohľadu nášho príspevku sú zaujímavé napr. práce GRIMM (1994), MUSIL (2000), SLAVÍK (2000, v tlači), ale aj niektoré ďalšie. MUSIL (2000) sa vo svojej práci zaoberal vývojom systému hlavných miest Európy porovnávaním ich základných demografických, ekonomických i kultúrno-spoločenských ukazovateľov. Slavík (v tlači) si osobitne všima pozíciu Bratislavy v systéme hlavných miest európskych štátov: Podľa GRIMMA (1994) je pozícia Bratislavy porovnateľná s významom iných hlavných miest malých východoeurópskych štátov (Vilňus, Riga, Tallin, Ljubljana, Záhreb, Kišínov). Významovo k týmto hlavným mestám priraduje aj ďalšie centrá, napr. Brno, Ľvov, Kluž, Gdaňsk, Štetín, Poznaň, Krakow alebo Katowice. Prahu, Budapešť, Varšavu a Kijev stavia rádo vo vyššiu úroveň.

Z hľadiska hodnotenia sekundárneho potenciálu Bratislavy si pozornosť zasluhujú nasledujúce poznámky, ktoré sa objavili už v práci MUSIL, ILLNER (1994):

- a) V súčasnom období sú rozdiely v pozícii miest v sídelnom systéme štátu alebo časti kontinentu len čiastočne výsledkom ich veľkosti meranej iba počtom obyvateľov. Na pozíciu mesta väčšou mierou vplyva jeho funkcia riadiaceho centra určitého regiónu, t.j. vedúceho, dominantného centra regionálnej (sídelnej) štruktúry územia danej hierarchickej úrovne. Táto funkcia, ako sme už uviedli kľúčová funkcia mesta, je úzko spojená s vývojom jeho ekonomickej bázy (DOSTÁL, HAMPL 1994). Hlavné mestá štátov majú z tohto pohľadu lepšie možnosti, s istou dávkou tolerancie možno povedať, že majú väčší sekundárny potenciál.
- b) Ak by sme chceli ukázať poradie významnosti základných funkcií mesta, tak potom na prvej pozícii by bola práve funkcia vedúceho riadiaceho centra regiónu (alebo funkcia „kontroly“ nad určitým územím), ktorá najmä prostredníctvom inovačných aktivít prináša mestu väčšiu váhu a status; na druhú pozíciu možno zaradiť výmenu tovarov a informácií, t.j. obchod a podnikanie; a až na tretie miesto výrobnú, teda priemyselnú funkciu mesta.
- c) Vzájomné vzťahy medzi mestami, a tak aj pozícia jednotlivých miest v sídelnom systéme sa rýchle menia, ako dôsledok neustáleho tlaku inovačných aktivít, nových myšlienok a všeobecnej snahy miest ziskovať profit. Formujúca sa nová hierarchia sídiel, resp. existujúca nová hierarchia sídiel, je preto menej stabilná než boli staršie sídelné systémy založené na dominantnej pozícii priemyslu alebo ešte dávnejšie na agrárnej spoločnosti.
- d) V súčasnosti musia mestá počítať s konkurenciou miest podstatne vzdialenejších ako tomu bolo v minulosti. Toto platí dvojnásobne pre hlavné mestá a najväčšie mestá štátov, ktoré „súťažia“ nielen v ekonomických dimenziách, ale aj mierou politického vplyvu, kultúrnej pozície, dokonca aj symbolickým významom a „imidžom“.
- e) Ako už bolo uvedené, nový interurbánny systém je veľmi nestabilný. Svoju neistú pozíciu v existujúcej hierarchii si musia uvedomovať predovšetkým ekonomické centrá, alebo ako hovoria MUSIL, ILLNER (1994) „ekonomické hlavné mestá“. Pozícia „politických hlavných miest“ je oveľa stabilnejšia. Ekonomické hlavné mestá sú vo väčšej miere vystavované zmenám trhu a musia neustále hľadať nové zdroje vývoja. Bratislava je hlavným mestom štátu a aj dôležitým ekonomickým centrom v medzinárodnej mierke. Má veľmi dobrú geografickú polohu. Bratislava by sa mala snažiť využiť existujúci sekundárny potenciál k zaujatiu čo najvýznamnejšej pozície v hierarchii stredoeurópskych (európskych?) miest.

4. DLHODOBÉ TRENDY A SCENÁRE VÝVOJA BRATISLAVY

Kľúčová funkcia hlavného mesta štátu spojená s unikátnou geografickou polohou (okrem iných jej atribútov vynikajú najmä „bránová“ poloha mesta, t.j. poloha priamo na hranici medzi bývalou kapitalistickou a komunistickou Európou, dnes môžeme pove-

dať priamo na hranici Európskej únie a ostatnej Európy, a bezprostredná blízkosť Viedne) spolu so zmenou zahraničnoobchodných vzťahov na vyspelé západné trhové ekonomiky vtláča už 10 rokov pečať vývoju komplexne chápanej urbánnej štruktúry Bratislavy. Tieto impulzy rozvoja budú pravdepodobne rozhodujúce aj v budúcom vývoji mesta. Ako uvádzajú vo svojej práci MAIER, TÖDTLING (1998) vzťah Bratislava – periféria, ostatné územie Slovenska, treba posudzovať aj z hľadiska postavenia Bratislavy ako pólu rozvoja napojeného na impulzy z Európskej únie a sprostredkovateľa týchto impulzov, v ďalších vlnách, aj pre ostatné regióny Slovenska. Pravdepodobne najdiskutovanejšou otázkou vo vzťahu k ďalšiemu vývoju Bratislavy je otázka, ako ovplyvní Bratislavu prijatie, resp. neprijatie Slovenskej republiky do Európskej únie. Objavujú sa totiž názory, že prijatím Slovenska do Európskej únie sa Bratislava dostane do tieňa Viedne ako z politického, tak aj z ekonomického hľadiska, čo by sa mohlo negatívne prejaviť na jej rozvoji. Nebudeme sa teraz venovať týmto otázkam, ale pokúsime sa ukázať očakávané dlhodobé trendy vývoja Bratislavy podľa jej najdôležitejších funkcií v súlade s bodom b) predchádzajúcej časti tohto príspevku. Pri ukázaní dlhodobých trendov budeme postupovať podľa metodiky použitej v práci MUSIL, ILLNER (1994).

Politická funkcia. V doterajšej histórii dosiahla Bratislava vrchol svojho politického postavenia pravdepodobne v 16. – 18. storočí, keď turecké vojská okupovali veľkú časť Uhorska, vrátane jej hlavného mesta Budína. Do Bratislavy bolo v tomto období prenesených väčšina funkcií hlavného mesta Uhorska, Bratislava sa „de facto“ stala hlavným mestom. O priamom pozitívnom vplyve tohto obdobia na rozvoj mesta sa môžeme presvedčiť, najmä hodnotením priestorového rozvoja a architektúry, ešte aj dnes. Na začiatku modernej histórie Bratislavy, obdobie po vzniku Československej republiky v roku 1918, bol politický význam mesta malý. Po roku 1948 sa pozícia Bratislavy ešte zhoršila, predovšetkým stratou kontaktov s Viedňou a Rakúskom. Počas celého komunistického obdobia Československa sa Bratislava v politickom dani Európy objavovala len minimálne (Výpočtové stredisko OSN, Stredisko OSN pre životné prostredie) a nič na tom nezmenilo ani federatívne usporiadanie štátu od roku 1969. Až vznik samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 priniesol zásadný obrat. Politický význam mesta po roku 1993 prudko stúpa nielen vďaka získaniu štatútu hlavného mesta samostatného štátu, ale aj vzhľadom na polohu Slovenska v Európe, ktorá dáva Slovensku a osobitne Bratislave moment mostu, resp. kontaktnej zóny medzi západnou a východnou Európou, medzi anglosaským a slovanským svetom. Ďalší vývoj významu politickej funkcie Bratislavy bude do určitej miery závisieť od toho, či sa Slovenská republika stane členom dôležitých medzinárodných organizácií, hlavne Európskej únie a NATO.

Očakávaný vývoj:

1. Udržanie si súčasného vnútroštátneho politického statusu mesta.
2. Ak bude zachovaný liberálno-demokratický charakter Slovenskej republiky, potom môžeme očakávať, že sa Bratislava stane sídlom medzinárodných politických inštitúcií, rešpektujúc konkurenciu Viedne a Budapešti.
3. V budúcnosti sa dá očakávať, najmä vďaka polohe a určitým historickým predpokladom, že sa Bratislava môže vyvinúť na centrum slovanskej časti Európy.

Obchodno-podnikateľská funkcia a funkcia finančného centra (nevýrobné funkcie). Z doterajšieho vývoja sa zdá, že Bratislava má ambície byť ekonomickým centrom len vnútroštátneho významu, aj keď jej význam v mnohých parametroch presahuje hranice Slovenska. Bratislava nepatrí do kategórie európskych ekonomických „lídrov“. Je skôr hodnotená ako mesto s vyrovnanou váhou troch základných funkcií politicko-administratívnu, obchodno-podnikateľskou a priemyselnou. V rozvoji obchodných a finančných aktivít sa Bratislava nachádza v tieni troch veľkých európskych centier Viedne, Prahy a Budapešti. V minulosti, pred rokom 1989, veľmi slabozvinutý finančný sektor expandoval veľmi prudko, aj vďaka vstupu zahraničných bankových inštitúcií na náš trh. Ťažko však môžeme očakávať, že Bratislava sa stane finančným centrom rangu troch spomínaných centier alebo nebodaj Zürichu, Frankfurtu nad Mohanom, Milána, prípadne iných finančných centier strednej Európy.

Bratislava je najvýznamnejšie univerzitné centrum Slovenskej republiky. Nachádzajú sa tu 3 najväčšie univerzity Slovenska, Univerzita Komenského, Slovenská technická univerzita a Ekonomická univerzita. Okrem týchto univerzít sú v Bratislave aj 3 ďalšie vysoké školy. Spolu s vedeckými ústavmi Slovenskej akadémie vied predstavujú univerzity dôležitý rozvojový potenciál mesta. Tradície kultúrneho života, osobitne v oblasti divadla, opery a hudby posúvajú Bratislavu do pozície kultúrneho centra stredo európskeho významu. Bratislava má vzhľadom na svoje prírodné predpoklady, historický vývoj, kultúrne hodnoty a polohu veľmi dobré podmienky na rozvoj turistiky, vrátane obchodnej, kongresovej a kultúrnej turistiky.

Očakávaný vývoj:

1. V obchodno-podnikateľskom sektore, vrátane finančného, sa dá očakávať rozvoj existujúcich spoločností regionálneho, celoslovenského významu.
2. Veľmi reálny je prírľiv ďalších zahraničných obchodných firiem, regionálnych pobočiek veľkých medzinárodných spoločností a regionálnych pobočiek medzinárodných bánk a poisťovní.
3. Bratislava, ako národné univerzitné centrum, má vzhľadom na svoj intelektuálny a vedecký potenciál ambície stať sa súčasťou celoeurópskej siete univerzitného vzdelávania.
4. V budúcnosti by sa mal zvyšovať význam mesta ako reprezentanta národnej kultúry a centra kultúrnych podujatí európskeho významu.
5. Ďalší rozvoj a diverzifikácia služieb pre rôzne druhy turistiky.

Výrobná (priemyselná) funkcia. Od druhej polovice 19. storočia sa priemysel stáva základným odvetvím economickej bázy Bratislavy. Razantný nástup priemyslu v Bratislave môžeme datovať do obdobia po Rakúsko-Uhorskom vyrovaní v roku 1867. Bratislava ťažila zo svojej makro- aj mikropolohy. Priemyselné závody zakladané v 19. storočí boli závislé od rakúskeho kapitálu, ale pracovali predovšetkým pre uhorský trh. Aj keď sa priemysel začal rozvíjať v meste už od začiatku 19. storočia, za obdobie nástupu moderného priemyslu v Bratislave treba považovať až druhú polovicu 19. storočia. V období do roku 1918 boli hlavnými mikrolokalizačnými činiteľmi prístav na Dunaji a železnica idúca z prístavu na severovýchod. Z významných závodov vybudovaných v tomto období a lokalizovaných v blízkosti centra mesta (a pretrvávajúcich v te-

jto polohe doteraz) môžeme spomenúť pivovar Stein (1871), chemický závod Dynamit Nobel (1874), závod na výrobu káblov Kablo (1894), petrochemický závod Apolo (1895), textilné závody Cvernovka (1900) a Danubius (1907), gumársky závod Gummi Werke (1904) a iné. Dôležitým momentom vývoja, nielen ekonomickej bázy mesta, ale celej urbánnej štruktúry bolo preferovanie priemyslu prakticky počas celej komunistickej éry mesta. Navyše, v meste boli posilňované tradičné odvetvia ako chemický priemysel, potravinársky priemysel a strojárstvo. Rok 1989 zastihol Bratislavu značne preindustrializovanú. Určitými výhodami boli kvalifikovaná a lacná pracovná sila a silné vedecko-výskumné a univerzitné zázemie.

Očakávaný vývoj:

1. Aj v ďalšom období bude pokračovať deindustrializácia a konverzia časti priemyslu mesta.
2. Vytvorí sa zreteľnejšia špecializácia priemyslu v meste s dominantným postavením automobilového závodu VW Slovakia, petrochemického závodu Slovnaft a.s., závodov na výrobu potravín a pochutín a tlačiarenskej a vydavateľskej činnosti.
3. Vytváranie efektívnejšieho vzdelanostného, technického a obchodného zázemia dominujúcich priemyselných odvetví mesta.
4. Nevyhnutným sa javí relokácia a zrušenie niektorých závodov lokalizovaných v blízkosti centra mesta.
5. Dôležitou úlohou sa stane hľadanie nových trhov pre priemyselnú produkciu a s tým spojené prenikanie na nové zahraničné trhy.

Počet obyvateľov (demografická štruktúra) mesta. Významné zmeny nastali v období po roku 1989 aj vo vývoji počtu obyvateľov Bratislavy. Táto skutočnosť si zasluhuje primeranú pozornosť, pretože obyvateľstvo (už len samotný vývoj jeho počtu) je veľmi citlivý indikátor politických, ekonomických a sociálnych podmienok regiónu (mesta). Ak si všimneme vývoj počtu obyvateľov Bratislavy od roku 1975 do roku 1989 pozorujeme v tomto období jeho stály rast (KOREC, BUČEK 1997). Počet obyvateľov sa zvyšoval priemerne o 8 000 obyvateľov ročne. Výraznejší pokles v raste počtu obyvateľov bol zaznamenaný až v roku 1987, keď ročný prírastok poklesol na 5000. Zaujímavé je porovnanie podielov prirodzeného a migračného prírastku na celkovom prírastku počtu obyvateľov mesta. Obidve tieto hodnoty boli približne rovnaké v roku 1975. Od tohto roku však začal prirodzený prírastok klesať a v priebehu 15 rokov do roku 1989 poklesol o 7,7 promile. Migračný prírastok zostával dlho na hodnote okolo 12,0 promile, ale na konci hodnoteného obdobia, v rokoch 1987 – 1989, poklesol na hodnotu 7,8 promile. Kríza dlhého extenzívneho vývoja mesta a pravdepodobne aj očakávanie určitých spoločensko-politických zmien sa prejavili v týchto troch rokoch. Migračný prírastok bol však aj napriek tomu v roku 1989 dvakrát vyšší v porovnaní s prirodzeným prírastkom.

Prírastky obyvateľstva v Bratislave začali pomerne prudko klesať hneď po roku 1989. Celkový prírastok obyvateľstva poklesol na hodnotu 2 000 ročne už v roku 1991. „Vďaka“ dlhodobo stabilnej hodnote úmrtnosti (okolo 9 promile) a stále klesajúcej hodnote pôrodnosti Bratislava zaznamenala prirodzený úbytok obyvateľstva prvýkrát už v roku 1995. Migračný úbytok, ako aj celkový úbytok bol v Bratislave zaznamenaný

prvýkrát v jej modernej povojnovej histórii v roku 1997. Počet obyvateľov poklesol v tomto roku približne o 1000, pričom prirodzený úbytok bol o niečo vyšší ako migračný úbytok. V období medzi rokmi 1991 a 2001 zaznamenala Bratislava prvýkrát pokles obyvateľstva medzi dvomi oficiálnymi sčítaniami obyvateľstva od roku 1869, index „rastu“ bol 0,97. Pri sčítaní v roku 1991 mala Bratislava 442 197 obyvateľov, pri sčítaní v roku 2001 len 428 672. Dva predchádzajúce indexy rastu boli 1,16 (1991/1980) a 1,33 (1980/1970).

Očakávaný vývoj:

1. Súčasný vývoj prirodzeného pohybu obyvateľstva bude pokračovať ďalej. Je ne-reálne očakávať výraznejšie zmeny v súčasnom miernom znižovaní natality. Pri zachovaní dnešnej mortality bude teda prirodzeným pohybom počet obyvateľov Bratislavy naďalej ubúdať.
2. Obyvateľstvo Bratislavy bude naďalej starnúť. Hodnoty podielov jej obyvateľstva v predproduktívnom a v poproduktívnom sa budú stále viac „vzdalovať“ od celoslovenských priemerov.
3. Pokračovať bude sociálna diferenciácia obyvateľstva. Zreteľnejšie budú hranice medzi jednotlivými sociálnymi skupinami. Výrazne sa od ostatných oddelí vyššia vrstva a stredná vrstva ziska na mohutnosti.
4. Migračný úbytok obyvateľstva by sa mal postupne znižovať najmä v dôsledku menšieho počtu „emigrantov“. Suburbanizačné procesy za katastrálne hranice mesta budú strácať na intenzite, ako v dôsledku znižovania počtu potenciálnych emigrantov, tak aj v dôsledku vyčerpávania vhodných lokalít na sťahovanie.
5. V dôsledku narastajúcej atraktivity Bratislavy sa pravdepodobne pokles počtu jej obyvateľov zastaví. Imigráciou (možno aj zahraničnou) by sa mala dosiahnuť stabilizácia počtu obyvateľov mesta na hodnote medzi 430 000 až 450 000.

Priestorová štruktúra mesta. V dôsledku vplyvu faktorov typických pre komunistický režim (centrálne direktívne riadenie administratívnych i ekonomických jednotiek, zrušenie trhu s pôdou a zavedenie administratívne určovaných cien mestských pozemkov, preferovanie sekundárneho sektoru pred terciárnym a kvartérnym, zavedenie administratívneho pridelovania bytov, všeobecný dôraz na celospoločenské záujmy v oblasti územného plánovania a iné) získala priestorová štruktúra Bratislavy veľa špecifických črt, ktoré sa stali bariérami rozvoja mesta po roku 1989. Z najdôležitejších z nich treba uviesť funkčne a stavebne nerozvinuté centrum mesta, rozsiahle priemyselné areály nachádzajúce sa v tesnej blízkosti centra, veľké monofunkčné obytné komplexy, absencia kvalitnej základnej komunikačnej siete a umelú bariéru na východnom okraji mesta (Slovnaft, letisko, nákladná železničná stanica).

Vnútoraná priestorová štruktúra Bratislavy sa začala prudko meniť hneď po roku 1989. Menilo ju predovšetkým šesť výrazných procesov: komercializácia centra, revitalizácia výrobných areálov lokalizovaných v urbanizovanej časti mesta (Korec 2000), implantácia rôznych podnikateľských aktivít do pôvodne monofunkčných obytných komplexov, výstavba hypermarketov a veľkých obchodných a službových centier, výstavba domov a celých obytných areálov s vysokým štandardom bývania a silná intenzifikácia využívania územia pozdĺž hlavných cestných komunikácií mesta. Tieto procesy spôsobili radikálnu zmenu vo vzorci funkčno-priestorovej štruktúry mesta a výrazne zlepšili

fyzický stav jednotlivých objektov i mesta ako celku všeobecne. Dôsledky vplyvu šiestich uvedených procesov na priestorovú štruktúru mesta hodnotí vo svojej práci KOREC (v tlači). Pozoruhodnú prácu o vplyve transformačných procesov na priestorovú štruktúru Bratislavy v 90. rokoch publikoval IRA (2001).

Tri veľké bariéry priestorového rozvoja Bratislavy, pohorie Malé Karpaty, rieka Dunaj a štátna hranica s Rakúskom, predurčili nepravidelný pôdorys priestorovej štruktúry mesta. V priestorovej štruktúre Bratislavy možno identifikovať štyri veľké relatívne samostatné celky, ktoré sa vyznačujú osobitným vývojom ako aj osobitnými črtami funkčno-priestorovej štruktúry: severovýchod, juh, severozápad a stred. Na tento fenomén priestorovej štruktúry Bratislavy upozornil už BAŠOVSKÝ (1991), podrobne ho analyzovali vo svojej práci aj KOREC, KOVÁČIKOVÁ (2000). Proces transformácie priestorovej štruktúry Bratislavy nie je zďaleka ukončený. Jej ďalší vývoj budú ovplyvňovať najmä dokončovanie výstavby diaľnice na území mesta a pokračujúce vplyvy internacionalizácie a globalizácie.

Napriek tomu, že mestá boli vždy budované predovšetkým pre praktické účely, existovali vo vývoji miest stále aj vplyvy smerom k určitej estetike urbánnej štruktúry. Tieto vplyvy bývajú výraznejšie práve v období hospodárskeho rozvoja mesta, preto je dnes možné pozerat' optimistickejšie na očakávaný vývoj priestorovej štruktúry Bratislavy.

Očakávaný vývoj:

1. Naďalej bude pokračovať intenzifikácia využívania už urbanizovaného územia mesta. Týka sa to ako bývalých výrobných areálov, tak aj veľkých obytných komplexov, oblastí pozdĺž hlavných cestných komunikácií a voľných nezastavaných plôch.
2. Dokončenie priesťahov diaľnice mestom vyvolá zvýšený záujem o poľnohospodárske plochy pozdĺž diaľnice najmä v severozápadnej a severovýchodnej časti mesta.
3. Stavebný rozvoj sa očakáva v Petržalke v priestore medzi diaľnicou a štátnou hranicou s Rakúskom. Je to územie vhodné pre funkciu bývania a služieb (severná časť) i pre rozvoj špeciálnych ekonomických zón (južná časť).
4. Dobudovanie diaľnice zintenzívni suburbanizačné procesy (nepravé suburbanizačné procesy) v katastrálnom území mesta a umožní vťahnutie rozsiahlych voľných plôch obcí pričlenených k Bratislave v rokoch 1946 a 1972 do urbánnej štruktúry mesta.

5. ZÁVER

Na tomto mieste príspevku považujeme za vhodné uviesť základné sumarizujúce poznámky k uplynulému vývoju Bratislavy ako aj k trendom a scenárom jej ďalšieho vývoja. Bratislava získala 1. januára 1993 štatút hlavného mesta samostatného štátu. Táto nová kľúčová funkcia mesta vyvolala požiadavku zásadnej transformácie jeho hlavných funkcií a súčasne zvýšila prestíž Bratislavy medzi mestami stredoeurópskeho regiónu. V priebehu uplynulých desiatich rokov bol v Bratislave zaznamenaný rele-

vantný posun významu funkcií mesta z výrobných na nevýrobné. Politický a spoločenský vývoj po roku 1989 posunul Bratislavu do konkurenčného prostredia s ostatnými mestami tejto časti európskeho kontinentu. Bratislava je vzhľadom na historický vývoj, najmä vývoj v 20. storočí, ako aj vzhľadom na samotnú veľkosť mesta, v určitej nevýhode k hlavným mestám okolitých štátov. Bratislava je v tieni najmä Prahy, Viedne, Budapešti a Varšavy. Tieto mestá získavajú celý rad funkcií vo vzťahu k celému regiónu strednej a východnej Európy. Celý rad faktov napríklad dokazuje, že Praha, Viedeň a Budapešť sa stali pre investorov „vstupnými bránami“ do východnej časti európskeho kontinentu. Bratislave nielen v tomto, ale aj v iných fenoménoch zostáva pozícia centra druhej kategórie.

Hodnotenie a upozornenia smerom k očakávanému vývoju, ktoré sú urobené v predchádzajúcej kapitole sú založené na rešpektovaní interného a externého potenciálu Bratislavy. Neuviedli sme niektoré osobitosti (prednosti?) Bratislavy, ktoré sú určite v pozadí jej vývoja v uplynulom desaťročnom období a budú ovplyvňovať jej vývoj aj naďalej. Takými to jej prednosťami sú napríklad v úvode spomínané výborné možnosti medziinštitucionálnych „face-to-face“ kontaktov, bezprostredný prístup k špecializovaným informáciám potrebných pre podnikanie, priamy kontakt s vládnymi orgánmi a administratívou disponujúcimi ďalekosiahlymi kompetenciami, veľmi dobré možnosti prepojenia na hlavné mestá iných európskych krajín a pod. Takisto je zrejmé, že existuje rad dnes ešte nepoznaných faktorov, ktoré v budúcnosti ovplyvnia vývoj Bratislavy. Určite medzi najdôležitejšie takéto faktory patrí proces začleňovania Slovenskej republiky do NATO a Európskej únie. Rešpektujúc túto skutočnosť však môžeme uviesť, že ďalší vývoj Bratislavy je dnes spojený s viacerými jej základnými funkciami, ktoré sa kreovali a ďalej kreujú jednak vzhľadom na tradície mesta, jednak vzhľadom na jeho súčasnú pozíciu v rámci Slovenska i Európy. Týmito funkciami sú predovšetkým funkcia politického a administratívneho centra, funkcia centra podnikania, obchodu a špecializovaných služieb (finančných, právnych, reklamných), kultúrna (vrátane mediálnej oblasti), vzdelávacia a vedecká funkcia, funkcia priemyselného centra, dopravná funkcia a funkcia turistického centra.

Nebolo by dobré, keby uvedené konštatovanie vyznelo príliš všeobecne. Je pravdou, že vzhľadom na polohu a historické pozadie viaceré z uvedených funkcií sú už dlhú dobu bázou rozvoja Bratislavy. Dnes sa ale ich rozvoj odohráva v iných podmienkach (nová kvalita politických faktorov, významný vplyv informácií, vplyv internacionalizácie a globalizácie a iné) a aj možnosti ich vplyvu na mesto sú iné, podstatne väčšie. Aj pre Bratislavu platí, že nikto nikdy nestanovil ako má to-ktoré mesto vyzerať. Každé mesto vznikalo a vyvíjalo sa v inom prostredí, v iných politicko-spoločenských podmienkach, pôsobili pri ňom osobitné podnety, a preto získava individuálnu podobu. Cieľom tohto príspevku nebola snaha identifikovať „hlavných aktérov“, ktorí dnes pôsobia v Bratislave a menia ju, ale ukázať očakávané trendy jej vývoja rešpektujúc primárny a sekundárny potenciál mesta.

Literatúra

- BAŠOVSKÝ, O. (1991): Priestorová štruktúra Bratislavy, jej rozvoj a ekologické problémy. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Formatio et Protectio Naturae*, 14, s. 69-76.
- DOSTÁL, P., HAMPL, M. (1992): Urbanization, administration and economies: future geopolitical and geo-economic changes. In: *Changing Territorial Administration in Czechoslovakia International Viewpoints* (ed. Dostál, P., Illner, M., Kára, J., Barlow, M.), University of Amsterdam, s. 191-203.
- DOSTÁL, P., HAMPL, M. (1994): Changing economic base of Prague: towards new organizational dominance. In: *Development and Administration of Prague* (ed. Barlow, M., Dostál, P., Hampl, M.), University of Amsterdam, s. 29-46.
- DOSTÁL, P., HAMPL, M. (2000): Metropolitan areas: leading role in transformation of regional organisation in the Czech Republic. Príspevok prednesený na konferencii „Development and Administration of Economic Base of the Capital Cities and Metropolitan Areas“, Praha, 28.4.-1.5.2000.
- DRBOHLAV, D., SÝKORA, L. (1997): Gateway cities in the process of regional integration in Central and Eastern Europe: the case of Prague. In: *Migration, Free Trade and Regional Integration in Central and Eastern Europe*. Verlag Österreich, Wien, s. 215-237.
- ENYEDI, G. (1998): Transformation in Central European postsocialist cities. In: *Social Change and Urban Restructuring in Central Europe*, Enyedi, G., ed., Budapest, Akadémiai Kiadó, s. 9-34.
- FALŤAN, E. (1997): Pozícia Bratislavy v regionálnom rozvoji Slovenska. In: *Aktuálne problémy regionálneho rozvoja*. Zborník z medzinárodnej konferencie, Banská Bystrica, s. 155-161.
- GRIMM, F. (1994): Zentrensysteme als Träger der Raumentwicklung in Mittel- und Osteuropa. *Beträge zur regionalen Geographie* 37. Institut für Länderkunde Leipzig, 155 s.
- IRA, V. (2001): Transformačné procesy a vnútorná štruktúra Bratislavy v 90. rokoch. In: Mariot, P., Mikulík, O. (eds.): *Stav a vývoj socioekonomického systému v SR a ČR na prelome tisícročí*. GÚ SAV Bratislava.
- KOREC, P. (2000a): Vývoj funkčnej intraurbánnej štruktúry Bratislavy. In: *Urbánne a krajinné štúdie*, 3 (ed. Matlovič, R.), Prešov, s. 90-98.
- KOREC, P. (v tlači): The transformation of basic functions of Bratislava after 1989: trends and spatial consequences. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, vol. 36, Supplement.
- KOREC, P., GALASOVÁ, S. (1994): Geografická poloha Bratislavy v nových hospodárskopolitických podmienkach. *Geografický časopis*, 46, 2, Bratislava, s. 75-86.
- KOREC, P., KOVÁČIKOVÁ, Z. (2000): Vývoj funkčnej intraurbánnej štruktúry Bratislavy po dobudovaní diaľnice na území mesta. *Geografické Spektrum* 2, UK Bratislava, s. 13-20.
- KOREC, P., KOVÁČIKOVÁ, Z., ROCHOVSKÁ, A. (2001): Pozícia Bratislavy v regionálnej štruktúre Slovenska. *Geografické štúdie* 8, Banská Bystrica, s. 122-130.
- KOREC, P., SMATANOVÁ, E. (2000): Hodnotenie novej geopolitickej a geoekonomickej polohy regiónu Bratislavy. *Miscellanea Geographica*, 7, ZU Plzeň, s. 128-140.
- MAIER, G., TODTLING F. (1998): Regionálna a urbanistická ekonomika 2: regionálny rozvoj a regionálna politika. ELITA, Bratislava, 314 s.

- MUSIL, J. (2000): Capital cities of Europe: comparative analysis. Príspevok prednesený na konferencii „Development and Administration of Economic Base of the Capital Cities and Metropolitan Areas“, Praha, 28.4.-1.5.2000.
- MUSIL, J., ILLNER, M. (1994): Development of Prague: long-term trends and scenarios. In: Development and Administration of Prague (ed. Barlow, M., Dostál, P., Hampl, M.). Instituut voor Sociale Geografie, Amsterdam, s. 149-171.
- PAULOV, J. (1996): K zmenám geografickej a geopolitickej polohy Slovenska v historickom kontexte. In: Zborník z konferencie venovanej 10. výročiu úmrtia M. Lukníša 2. diel, GÚ SAV Bratislava, s. 137-154.
- SLAVÍK, V. (2000): New trends in settlement development and settlement planning of the Slovak Republic in the process of transformation. European Spatial Research and Policy, 7, No 2, Lodz, s. 35-49.
- SLAVÍK, V. (v tlači): Bratislava in the european capital cities system. In: Przestrzeń geograficzna na przełomie wieków-wyzwania teoretyczne i metodyczne, Warszawa, Poland.
- VAISHAR, A. (2000): Globalizace a její vliv na rozvoj Brna. Geografický časopis, 52, 1, Bratislava, s. 77-87

Resume

Bratislava, the capital of Slovak Republic: potential, long-term trends and scenarios

Over the past ten years there have been mainly two facts that caused the transformation of urban structure of Bratislava. First, since 1989 the political system of Czechoslovakia has changed from a totalitarian to a democratic one and centralized economy to a market-driven economy. Second, Bratislava became the capital of new independent state Slovakia since January 1, 1993. The establishment of the Slovak Republic in 1993, bringing the key function of capital city to Bratislava, strengthened the tertiary and quaternary sectors in the economic base of the agglomeration. Long-term perspectives of the development of Bratislava are connected with the key function, the organizational dominance of Bratislava within the whole economic and governmental system of the country, first of all.

The active scenarios for the future of Bratislava (and for the future of all post-Communist metropolis should, therefore) be based on the analysis of its internal and external potentials. In reflections about some more possibilities of Bratislava's region it is important to come out from the list of inner factors, representing internal development potentials of the city's region. The most important of them are: potential of position, demographical potential, economical potential, spatial potential, cultural and social potential and natural potential. Bratislava is, as other cities in Central and Eastern Europe, marked by considerable variations of its position external potential in the system of the European cities. Among the factors limiting Bratislava's formation as an international metropolis is its small size. Bratislava has not obtained the rank of old capitals of Central Europe: Berlin, Prague, Vienna, Budapest and Warsaw.

Our evaluation of long-term trends and scenarios of Bratislava are based on the anticipation of the development of the internal and external potential of the city. Attainable directions of urban development of Bratislava in the next twenty to thirty years correspond with development of political functions, commercial and financial

activities, industry, number and demographical structure of population and inner spatial structure of the city. Although Bratislava is lagging behind Vienna, Prague and Budapest when building up its function of regional financial and commercial center this chance still remains open. Bratislava cannot reach the position of the „command cities“, but it can successfully aspire to the position of the regional center with medium importance. For example, creation of conditions so that Bratislava can develop its function of a „gateway“ or even a „bridgehead“ into western organizations which will develop trade with Eastern Europe and the countries of the former Soviet Union, but gateway in second rank, behind Vienna, Prague and Budapest.

Department of Human Geography and Demogeography, Comenius University, Faculty of Natural Sciences, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, Slovakia
e-mail: korec@fns.uniba.sk